

原住民族語言研究中心105年族語讀本

matinengay musakamu a papah

會說話的葉子

-撒奇萊雅語-

蔡宜庭譯

給讀者的話

原住民族語言研究發展中心（語發中心）自 2014 年 6 月成立兩年半，進行臺灣原住民族語言研究，辦理公開族語活動，已逐漸在國內外引人注意。其中，「族語讀本編譯」是一項具有多重意義的創舉，從語發中心選定故事撰寫中文文稿，到邀請熟稔族語、擅長書寫的族人譯者進行翻譯錄音以及想像力豐富的電腦繪圖師進行繪圖，再回到語發中心進行編排印刷，都一步步正在帶領臺灣原住民族轉型，從口語社會成為也能全面文字化的書寫社會。

談主題，「族語讀本編譯」企圖用臺灣十六族語逆寫西方，解讀西方；2015 年端出歐洲法國經典短篇小說《小王子》，2016 年《會說話的葉子》則超前華語出版界，讓一名美國印地安切羅基族人塞闊雅（ Sequoyah ）為族人創造書寫符號的故事首先披掛族語踏上了寶島。談過程，「族語讀本編譯」是族人譯者自我培訓，學習創造的舞台，不僅語言轉換困難 — 西方的想像及社會該怎麼用臺灣原住民的語言轉譯？印地安、切羅基族、條約、聯合政府 … 這些要怎麼翻成族語？ — 書寫體例也十分不穩定 — 該不該大寫？引號怎麼用？用半形還是全形？何時應該斷句？ — 種種問題蜂擁而至，使得不論是翻譯或寫作編輯，語發中心和族人都像踩在未知的領域，十分戰競，甚至不知如何是好。好一條刺激卻又不能（也不願）回頭的道路！談成果，一本本讀本精裝品陳列在桌上，既是族語師資可以利用教學或自修的材料，更是族語譯者彼此對話、思考又挑戰的無形空間，深化族語書寫的程度，豐富它的歷史。從主題、過程及成果來看，語發中心的「族語讀本編譯」著實非常精彩。

原住民族委員會及教育部於 2005 年會銜發佈的「原住民族語言書寫系統」以及原住民族委員會於 2014 年以原民教字第 10300268971 函頒的「原住民族語言標點符號使用原則」是本項工作的兩大參考依據。十六族語譯者使用的符號必須符合書寫系統，如有例外（以外語借詞佔多數）則加註說明，同時也須依據標點符號使用原則編輯文稿。然而，族人譯者們雖然可以掌握符號，對書寫成文還很陌生，數位化時代的鍵盤輸入法又更進階，因此時常出現沒有適當空格、半形及全形符號混用、大小寫原則不一致、斜體單雙引號紛紛出籠或出現羅馬符號書寫不會有的頓號（、）、書名號（《》）、間隔號（•）等情況，使得整篇文章讀起來格外辛苦，十分不符合一般使用羅馬書寫符號的著作慣例。若將十六族花招百出的情況兜在一塊兒，恐怕降低族人及非族人讀者對族語文書的信心及興趣。

因此，以 2016 年《會說話的葉子》整套讀本為例，語發中心編輯團自回收譯稿後，分別於 11 月及 12 月經過一修、二修，和譯者或信件或電話或面談一來一往，才確定文稿體例，而且從二度或三度回收的文稿中，都發現混亂的情形有所改善，可見族人譯者能吸收成長，族語文章體例穩定的一天確實指日可待。以下列舉《會說話的葉子》的體例標準：

1. 全文使用 Times New Roman 字型，半形字體，且段落起首縮行（約四格）。
2. 所有標點符號後均空一格。
3. 除依據「原住民族語言標點符號使用原則」使用八種標號外，亦使用：

- a. 冒號 (:) 標示引語、說明、介紹或舉例。[可從文章脈絡與賽夏族語長音標示「:」區隔。]
 - b. 雙引號 (“...”) 標示說話、專有名詞或具有特殊意義的名詞。為區隔標族語清喉塞音的符號「 ’ 」 (國際音標讀音為 / ? /) ，不使用具有相同功能且流行於英國或南非地區的單引號 (‘...’) 。
 - c. 斜體標示書名或條約。
 - d. 粗體標示故事重要人名。
4. 字母大小寫情況包括「全篇小寫」、「全篇字首小寫但專有名詞（人名或地名）大寫」、「全篇字首及專有名詞均大寫」等三種原則，依據各族譯者書寫習慣選擇，並適用全文。

臺灣原住民族語成為書寫語言的歷史雖然可自十七世紀說起，真正進入族語全面文字化的階段卻是近代才開始。主題場域還侷限（如聖經翻譯、教材編纂、教育部文學創作獎），對話空間也待建立。然而，族人只有經過一次次書寫練習，才會更加熟悉符號及書寫體例；也只有利用一篇篇翻譯創作不斷對話，才會實驗出真正的族語書寫共識，逐漸穩定書寫的傳統。這就是語發中心的努力及期待。我們不只是要端出教材；也不只是透過每一年的主題，實驗族語創作或介紹新知。我們真正期待的，是利用每一次合作與創作，讓族人在語發中心的舞台上逐漸形塑出最美的書寫姿態，讓自己的部落文化從沒有文字的傳統社會，穩穩當當地成為也能用書面語溝通的現代社會。這就是語發中心「族語讀本編譯」的創舉。

Yedda Palemeq (語發中心執行長)

u kamu nu misilitay

u nu Incumin kina kungku, u nu bibinacadan tu a kungku.

ni pisausi nu leynhukwo, hamin nu hekal tulu a pitu a malebut ku tademaw nu Incumin, enem a paseyntu a tademaw nu hekal, laklak sa i pitu a bataan izaw ku tusa a kikitakid, saadidi'ay lima a malebut a bibinacadan.

pakayni nakamuan, dadiw, tenun, tu'tu'atu mikulit i cabeng a palaylay tu katinengan atu nakawawan, nayay ku cudad atu sulit nipalaylay.

uyni a nikauzip i ayaw nu tusa a lasubu a mihca i tiza i Amilika. u niza tu a icelang misilit tu likisi, sapilawpes tu ka inayay ku cudad atu sulit nu Incumin hananay a kamu, hangay a malecalecad tu ku uzip atu nu pakayzaay i Yulupa a tademaw.

ayza, i CaCo nu Amilika satalakaway sumanahay a hinoki atu i 1890 a nipalekal tu kitakit nu hen a kikilangan a idangan, u niza a ngangan ku sapangangan. u Tusukwang nu Kwohway napazengen tu nitu'tu'an tu uzip niza. u yubinkyuk nu Amilika i 1980 a mihca nasiyupawtu tu 19 fen, i labu sisysasin niza. itizaay i Afilika Laypireya Mantecuay a Wai a kamu macaat tu niza mangaleb ku icapiay a Keli a binacadan a kamu.

cima ciniza saw?

1765~1770 a mihca: lecuhen i TeynasiCo.

1790 a mihca: malimad ta CawceyaCo, minanam misanga' tu nu i'n a tuud.

1800 a mihca: mumul tu ci ina niza.

1809 a mihca: malinga'tu tu mitelac.

1812~1814 a mihca: malahitay malalais.

1815 a mihca: siacawa, siwawa tu.

1819 a mihca: malimad ta AlapamaCo.

1821 a mihca: mahamin tu mitelac.

1822 a mihca: keliden niza ku tatayna a wawa ta AkenseCo.

1824 a mihca: pakawlahan tu silaheciay a kawlah.

1828 a mihca: izaw tu ku sayaway a sinbung nu binacadan.

1829 a mihca: pasaetip malimad ta AwkelahumaCo.

1830 a mihca: macacudad atu Congtong nu Amilika, *sakalimad nu Intian a tademaw a likec*.

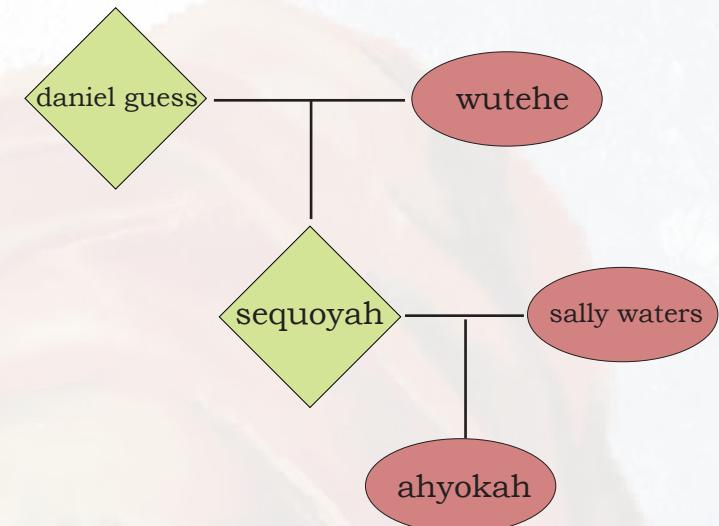
1838~1839 a mihca: u lusa a zazan atu macacukah ku niyazu'ay.

1840 a mihca: miedap a palekal tu kapulungan a Cengfu.

1842 a mihca: ta Mosiko mikilim tu malaklakay a niyazu'ay atu nakamuan a kamu.

1843 a mihca: mapatay i Mosiko, walu a bataan ku mihcaan niza.

ci **Saykwoya** ciniza, u TongCeyloci nu Intian a tademaw, naazihen aca ita...

matinengay musakamu a papah **kapulungan a mauzip nu bibinacadan i Amilika**

sieyn 1770 a ziday, ayza i waliay nu Amilika u Intian a tademaw, matineng kuheni tu i ayaw nu cacay a lasubu a mihca makabalunga' tayni i Amilika a sanglacay a tademaw. mangalub kutineng tya i waliay satimulan nanay lalimaay a bibinacadan-Cikeso, Ceyluci, Cawketo, Kelike atu Sayminul-i mata nuheni sa, ina malimaday tayni a tademaw namahiza henay u labang nu luma'.

u Intian a binacadan masasusikaz atu masasukaph tu atu belawbelaw. anu u zuma aca a Intian a binacadan, anu caay sa u Inkwo aca, u Fakwo aca, u Sipanya aca, malecalecad ku nikasasukaph, ku nikasasimel nu hen. u lala' sa, u nipasinubu nu dietu, u mikuwanay a dada' ku tademaw. a mapulung mauzip ku bibinacadan, anu mahicahica sa, a masasimel tu lala' ku tatademaw.

kyu, lalimaay a binacadan atu malimaday nu Yulapa mapulung a mauzip i Amilica. malimad ku hen taIntian a lala', miazih kuheni tu Sehway, Cingci, Cengce, Sinyang atu nipatizengan nu malimaday tayza a cacudadan. niyazu'ay musakamu tu kamu nuheni, mibuting tu sakauzip, minanam tu kamu nu English, malecabay tu, simalaacawaay tu. anu kapah sa kapah, anu caay sa malalais tu, hini sa ku nikacacayat nuheni.

i mahini a lecuen ci Saykwoya. u binacadan niza Ceyloci a binacadan, u misisipi a sauwac ku kenis, kyu sasiteked han, u wali a Ceyloci atu etip Ceyloci, matenes tu masasiteked, anu malecalecad ku kamu, caay kalecad ku nikauzip atu mikeliday. u ni pisausi nu Inkwo tu TongCeyloci a tademaw makaala tu cacay a mang enim a malebut.

itiza aca a lecuhen

TongCeyloci a lecuhen ci Saykwoya, u TeynasiCo ayza kya niyazu' niza. u ngangan niza tu nu Inglish ci **CyawCe Kayse**, nu Ceyloci a ngangan ci Saykwoya. ci ama niza sa u Ceyloci atu malimaday makaYulupa u malamlamay a wawa, ci **Tanniel Kayse** ku ngangan. ci ina niza sa u tatenga'ay u Ceyloci a tademaw, ci **Utehel** ku ngangan. ci ama ni Saykwoya yu adidi henay ciniza milaliwtu tu luma', tataytay satu ci ina niza pahabay i cinizaan. u tuud, kuwang atu lacu ku sapakutay niza tu niyazu'ay, u banuh atu katul nu Aadupen ku pabelien i cinizaan. u kanamuhan amin nu katuuday kya mahizaay a tuud, kyu kapah ku nipacakay niza.

yu adidi henay ci Saykwoya, caay ka u mahicaay a tademaw azihen nu tuyazu'ay ciniza, micidek, uyza tu mahicahicaay ku zatengen. namiadup mapuling, maduka ku kuku' niza, caay satu kangaay ku libawa nya tusuz niza, titihuway satu ku culil niza, cacaay satu ka lacabay atu taw a midang. mahinitu ciniza, yu i luma' tu ci ina niza, pacabayen niza pacakay; anu inayay i luma' ci ina niza, misimaw tu luma' ciniza. kalasikaz ciniza, caay ka yadah ku kamu, nika caay ka tatalaw ciniza tu cacanan.

tusa a bataan ku mihca ni Saykwoya, ladayan ni ina niza kuheni malimad ta Cyawceya a mauzip, itiza ciniza minanam misanga' tu i'n a tuud. caay ka tenes, mapatay tu ci ina niza, ci Saykwoya uyza tu aninanaman niza a tineng, misanga' tu nu i'n a tuud, u kapuwa, u budawan, u cungal, katuud napakayzaay i Yulupa malimaday tayza a tademaw manamuh amin tu nisanga'an niza a tuud. pailayen nu micakayay ciniza, ka hisa tu u taw a isucya suliten ku ngangan i nisanga'an isu a tuud han ciniza, maydih ci Saykwoya isaw, nika maliyuh ciniza hisaen misulit ku ngangan?

nanu adidi u nu Ceyloci tu ku kamu, nacaay ka tacacudadan micudad, inayay ku pasubana'ay i cinizaan hicaen misulit ku nu Ceyloci a kamu hakya. sepat nu cacay u nu Yulupa a wawa ciniza, minanam tu ciniza misulit tu nu English a ngangan niza i nisanga'an niza a tuud, nika mizateng ciniza anu ci Saykwoya ku nisulitan a ngangan, ka kapah aca sa ciniza. tanu namuh sa ciniza a pasubana' tu cabay niza tu mahiniay a zateng niza, nika amana kahini han nu cabay niza ciniza, amana amana han ciniza. caay ka mahini, a matineng misulit ku Itian a tademaw haw?

nika caay ka pawan ci Saykwoya.

anu adidi maladay tu ci inaan niza mipacakay atu malimaday tayni a Yulopa a tademaw, cebis cebis han nu malimaday ku lala' nu niyazu'ay, yu sumamad makademecay tu zumaay a Intian a niyazu' a iyung, matitineng amin malalais, ayza caay tu pakademec tu kuwang atu lacu nu malimaday. zateng satu ci Saykwoya, ina malimaday a tademaw tada u mahicaay tu a tademaw, mangalub tu kuya ya matinengay musakamu a (papah), cacay u takulyaway a tatipuluk sinews atu tineng. maydih ciniza a minanam, maydih ciniza papinanam tu niyazu'ay. hini sa ku balucu' niza, "anu mahini, a malecalecad tu kita atu sanglacay a tademaw" sa ciniza.

caay henay kakaphah ku pitelac ciniza, malalais tu ku i amisay. pakayni i lala', Keli atu Ingkwo a hitay macacukah atu Ceyloci a binacadan atu nu Amilika a hitay, kyu malahitay ci Saykwoya. yu i tawya, mazih tu niza ku i pabaway "u papah" ku sapabili tu meylin i hitay, makaala satu ku hitay tya "u papah" miasip tya ciudad, mahiza masasukamuay a azihen. kyu tatengaay tu ku nizateng nu uzip sa ciniza. kalamkamen a pahzek kina lalais sa ciniza, hangay taluma' tu kaku a mitaneng mitelac sa tu demidemiad ciniza. cacay tu a mihca, masatezep tu malalais, mademec tu nu Ceyloci atu hitay nu Amilika ku Keli atu hitay nu Ingkwo, mahamin tu malalais.

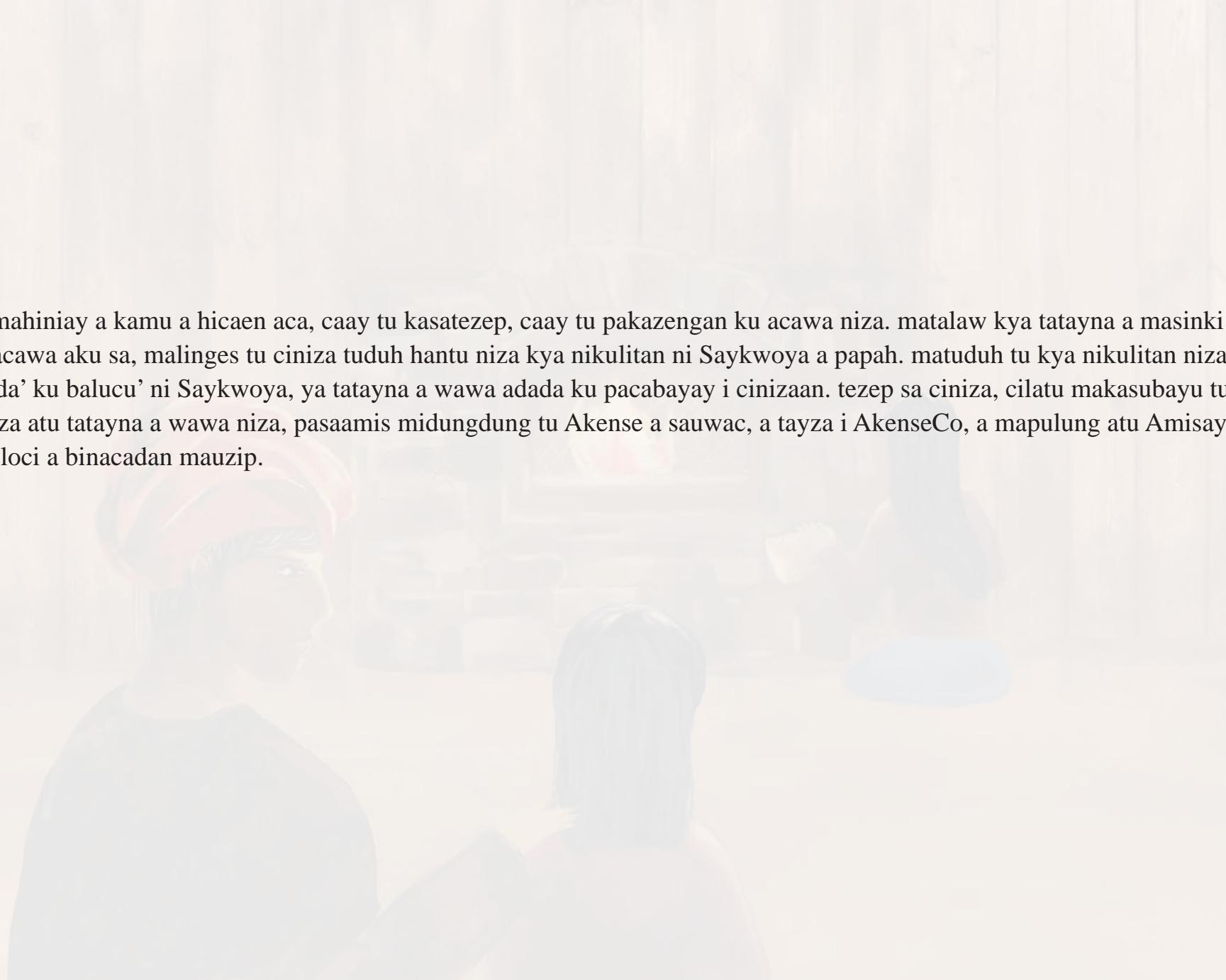
pabaliw tu, matawid tu a mitelac ciniza

namalalais, taluma' tu ci Saykwoya i CyawceyaCo, taneng tu a siacawa. malaacawa aci **Sali Wates**, siwawa aca tu tatayna a wawa ci **Ayuka**. midepet tu luma' ciniza, sademidemiad sa ci Saykwoya mitelac tu nizatengan niza.

makalingatu, tezep sa ciniza mitengil tu napisakamu nu niyazu'ay, anu makatengil tu kamu nu Ceyloci, kuliten tu niza i papah kya kamu, caay katenes cacay a malemut tu a papah ku makulitay niza. "daecus a mahini kya" sa ku balucu' niza. yadah henay a kamu ku kakulitan, inayay tu ku papazengan tiza papah, caay katatungus mahini, aku tu mapawan tu. a sakapahan aku mizateng itiya.

nika u kalas nu niyazu'ay matawid amin tu nikahini nu niza, simatawaay tu, simikaciliay tu, simipulacay tu. sikamu tu imelang ciniza satu, anucaay sa matima' nu ada ciniza sa, miawza tu lumini'ay a misatal tu niyazu'ay sa ku kamu. i tawya, katuud katuud satu ku tayzaay malimad nu Yulopa a tademaw. makademecay a Amilika milunguc tu TongCeyloci a binacadan kapasaetip malimad taAkense han kuheni, i walien paeneng ku sanglacay a malimaday sa ku Amilika. namakai' ci Saykwoya yu malingatu. nika zateng sa ciniza, sapica macacukah u lala' kapah tu masasimel ku katuuday, hang satu ciniza atu niyazu'ay. tusa a mihca malimad ku henin ta AlapamaCo. makai'ay malimad, itiza hanay i Cyawceya mueneng a niyazu'ay, hnisatu malecaday tu atu malimaday nu Yulopa a tademaw ci Saykwoya. u sepay nu sanglacay ciniza, sakulikulit sa i papah, misawacuaytu tu niyazu'. tahkal tu amin ku sapipuelac a kamu i ci nizaan, caay tu kasatezep.

mahiniay a kamu a hicaen aca, caay tu kasatezep, caay tu pakazengan ku acawa niza. matalaw kya tatayna a masinki tu ku acawa aku sa, malinges tu ciniza tuduh hantu niza kya nikulitan ni Saykwoya a papah. matuduh tu kya nikulitan niza, adada' ku balucu' ni Saykwoya, ya tatayna a wawa adada ku pacabayay i cinizaan. tezep sa ciniza, cilatu makasubayu tu ciniza atu tatayna a wawa niza, pasaamis midungdung tu Akense a sauwac, a tayza i AkenseCo, a mapulung atu Amisay a Ceyloci a binacadan mauzip.

D R Т О І
Ֆ Բ Ա Ջ Ե
Ո Ռ Ի Մ Ֆ
Վ Ծ Գ Ս Օ
Հ Ը Զ Վ Ը
Թ Ը Ն Վ Ը
Ը Ը Լ Վ Ը
Ը Ը Կ Վ Ը
Ը Ը Ե Վ Ը
Ը Ը Խ Վ Ը

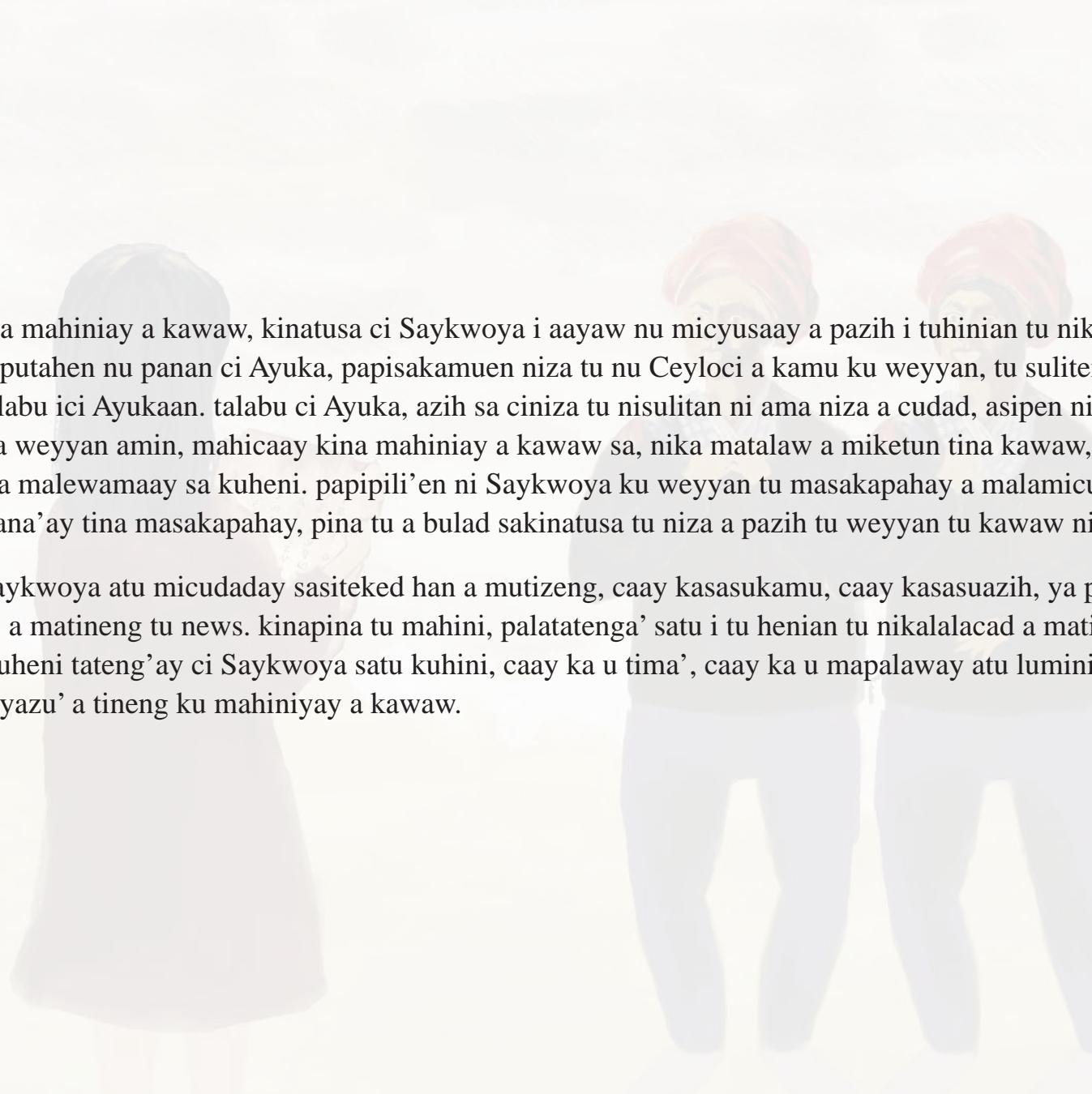
izaw tu i tangah niza ku nitelacan niza a kawaw.

caaytu hizaen niza naayaway ku kawaw, u ungseyce tu nu dadiw ku sapisulit ni Saykwoya tu kamu nu Ceyloci, cacay a ungseyce cacay a kamu. caliwen niza ku nu English a ciudad misulit, izaw ku nu nizaay tu a sulit. walu izaw ku enim tu ku nilisimetan niza a ungseyce a sulit nu Ceyloci a kamu. pasumanaen niza ci Ayuka tya nu ungseyce a kamu. caay katenes matineng tu ci Ayuka tya ciudad, matineng tu miasip tya nipasumanaan ni ama niza tu nu Ceyloci a kamu. ya i limaay nina malewamaay a papah matineng tu musakamu! malahecitu kina mahiniay a kawaw.

tanu namuh satu ci Saykwoya miladay ci Ayukaan a pasayza i AkenseCo, maydih tu ciniza ya i amisay a Ceyloci a binacadan, hang a sa mizawis tu nikawan niza.

cima ku matinengay saw, makatingil satu ku itizaay a niyazu'ay, caaypalatatenga' ku hen i cinizaan, paceba'ay sa ku niyazu'ay. patayza hantu nu niyazu'ay kina malewamaay i aayaw nu Cengcang ci **Kyawce Loray**. tuzu' hantu ku kalas nu niyazu'ay atu iyung malamicyusaay tina kawaw. hini satu anu u tima' ku kawaw ni Saykwoya, a patay hantu sa.

a pawacay tina mahiniay a kawaw, kinatusa ci Saykwoya i aayaw nu micyusaay a pazih i tuhinian tu nikawawan niza. sakinacacay sa i putahen nu panan ci Ayuka, papisakamuen niza tu nu Ceyloci a kamu ku weyyan, tu suliten niza i paph, tu taputah a patalabu ici Ayukaan. talabu ci Ayuka, azih sa ciniza tu nisulitan ni ama niza a ciudad, asipen niza kya ciudad. saazihazih sa kya weyyan amin, mahicaay kina mahiniay a kawaw sa, nika matalaw a miketun tina kawaw, hakay u paceba'ay tu kina malewamaay sa kuheni. papipili'en ni Saykwoya ku weyyan tu masakapahay a malamicudaday niza, a ciniza ku pasumana'ay tina masakapahay, pina tu a bulad sakinatusa tu niza a pazih tu weyyan tu kawaw niza.

sayaway ci Saykwoya atu micudaday sasiteked han a mutizeng, caay kasasukamu, caay kasasuazih, ya papah sa a cuda ku pazihen, a matineng tu news. kinapina tu mahini, palatatenga' satu i tu henian tu nikalalacad a matineng tu news. palatatenga' tu kuheni tateng'ay ci Saykwoya satu kuhini, caay ka u tima', caay ka u mapalaway atu lumini'ay ciniza satu, u miedapay tu niyazu' a tineng ku mahiniyay a kawaw.

D R T A J i
S F Y P G M
W P S H Z Y O
X H N W Q E
T W D K S R
A B L C J S O
G V H O K 9 6
B S H O N G B

17

D R T A J i
S F Y P G M
W P S H Z Y O
X H N W Q E
T W D K S R
A B L C J S O
G V H O K 9 6
B S H O N G B

e

a

t

B

C

o

x

w

f

w

θ

D

u ungseyce a kamu ni Saykwoya mahiza tu u lamal malahad tu i Ceyloci a binacadan.

sakalamkam satu minanam tu ku niyazu'ay micudad, misulit, mala giing tu nu amisay a Ceyloci a binacadan ci Saykwoya. pakawlahen nu ihway ci Saykwoya tu silaheciay a kawlah. u seyndeynsya nu kilisetukyu ci **Samuel Worster** pabilien ci Saykwoya tu sapikopi a kikay. a sapikopi tu kamu nu Ceyloci *u bangcalay a ciudad*. tahkal tu ku sayaway a sinbung nu Ceyloci *Ceyloci Fongfang a sinbung*. niyazu'ay mibelih aca tu nu Yulopaay a sinbung, hangay u niyazu'ay a matinengtu tu baluhay a news atu kawaw. a caay kalahici hananay nu katuuday a kawaw, malaheci tu ayza.

ci Saykwoya i? mahica tu ciniza caay kayadah ku kamu, hamin han niza ku balucu' i nipisacuda tu kamu nu Ceyloci, pasubana' aca ciniza, malingatu tu mizateng tu nu susey a ciudad, nu sakaymalukay, nu i pabaway a kawaw, anuayaw sapaicelang tu niyazu'.

u lusa a zazan atu macacukah ku niyazu'ay

pakayza i sinbung nu malimaday tayniay a Yulopa a tademaw, namalimaday caaytu kahiza u labang nu luma' kuheni. malatapang tu kuhini, milunguc tu amisay a Ceyloci kalimad ta saamisan AwkelahemaCo han nuheni ku niyazu'ay.

caay kacacukas ku kapahay sa ci Saykwoya, hang satu atu Ceyloci a niyazu'ay a pasaamis malimad kuheni. nika katuud tu ku niyazu'ay makai' malimad, itiza henay i AkenseCo, izaw ku pasawali sananay a malimad i TeynasiCo, i saamisan nu KalolayCo atu CyawceyaCo. malinges ku balucu' nuheni, nayaw a mihca namaladay malalais a cabay, kaycaay pisisikul tu henian hakya, namacacudad tu *sakalimad nu Itian a likec*, pacici' aca tuhenian atu sasepatay a binacadan malimad ta Awkelahema. namacacudaday a Congtong nu sanglacay ci **Siawto Losefu** sakamu satu. anu cacaay kahini ku zateng aku u kapahay a Intian a tademaw u mapatay tu a tademaw, nika walu siwa kata cacay a bataan, caay kaku pitengil u mahicaay kya sakacacay a bataan a tademaw saw cikasa kaku, zaysa u inakaay a tademaw a kitinengen ku Intian a tademaw sa kya Congtong.

a hicahicaen mitudawa nu Ceyloci a sinbung ku niyazu'ay, i waliay a lalimaay a binacadan mapacici' tu nu hitay kuheni a malimad, ta i cacay a malebut izaw ku nem a lasubu kilomite a zazan malimad.

West
Cherokee

east
Cherokee

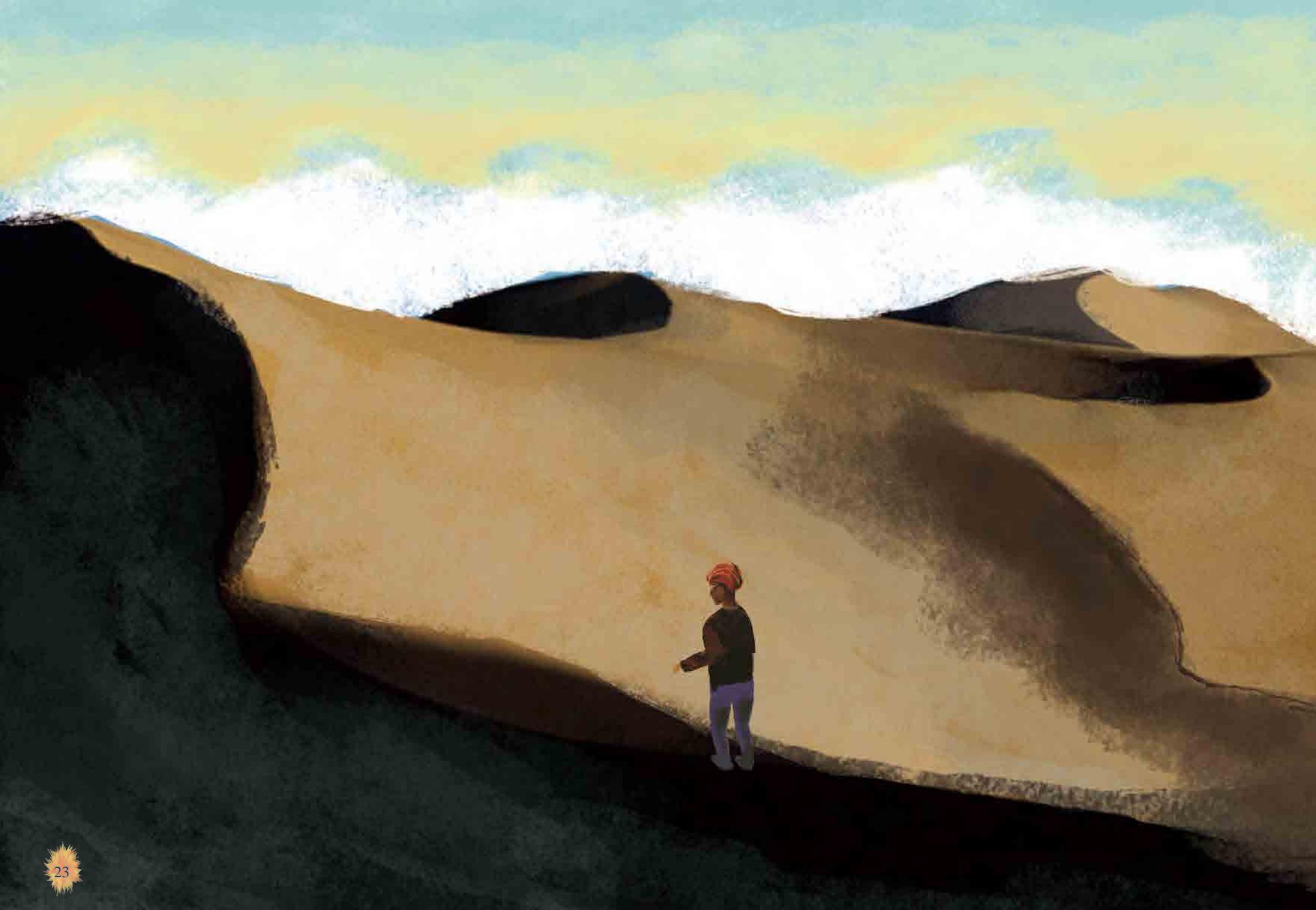

daecus yadah ku nikilid tu tuud, u zikuc, u kakaen atu pada, anu mahicahica kadaecus nu demiad, caay kakaph ku weysen atu sapaising. cacay a mihca ku lalad, patayzaen tu ku Cyawketo, Sayminol, Kelike, Cikese atu Ceyloci a binacadan. sakatayza a zazan lima a balebut, nem a malebut ku mapatayay nu Cikese a tademaw, sepat a malebut ku nu Ceyloci a tademaw mapatayay. u mauzipay henay a tademaw sa, uyni sakalimad a zazan u mipatayaytu tu niyazu'ay a zazan, u tatenga'ay a "u lusa a zazan".

caay kadayum makatukuh itiza, u TongCeyloci atu amisay a Ceyloci mapulung tu, atu cini Saykwoya. nika caay ka satezep ku lusa. u waliay atu amisay malingatu tu macacukah i Cengce malaalaw tu Keynli atu lacul. papina ku milihizaay a macacukah a Ceyloci a tademaw mapatay, izaw ku Cupeyn nu binacadan a sinbung atu wawa ni Saykwoya.

adada' ku balucu' ni Saykwoya na mapatay ku wawa niza, amana ka cacukah han niza mitudawa ku niyazu'ay, mitudawa ciniza tu i pabaway, caay kasatezep a masasodang, maydih malecaday u nu Ceyloci a kamu, kabalut tuway ku kapahay han niza ku katuuday. pina tu abulad, masasungaay tu a tatusa, ci Saykwoya u angangan tu nu amisay a Ceyloci a binacadan, ciniza tu ku macacudaday tu likec atu i pabaway, zawisen tu ku baluhay malimad, sulul hantu ku dukak nu balucu' namacacukah han niza ku niyazu'ay. hemhem han ni Saykwoya ku laylay nu Ceyloci, u lalayan atu lala' u nu kapulungan a masasimel, a masasungaay ku bibinacadan, u sakapahay kumahiniay a kawaw. alesen ku lala' tada mahizaay u paaninay tu kakanen i pakuyucay a tademaw, tatenga' hakiya caay ka dangidi' ku Ceyloci a tademaw haw.

tatenga' caay ka hamin mizawis ku Ceyloci a tademaw tu zateng ni Saykwoya. zaysa, pacici', pacici' satu ku Yulopa a palimad tu niyazu'ay, sacacay sacacay han nuheni ku niyazu'ay micuzuh ta i adidiay a kalimucu'. anuayaw, i labuay atu i putahay a nikacacukah malingatu tu, balakitu ci Saykwoya caay tu pakalalang tu mahiniay a kawaw.

sazikuzay tu a kawaw

yu babalaki tu ci Saykwoya makatingil ciniza u Ceyloci a tademaw, si malimaday ta Mosike, na izaw itiza ku malawpesay tu a kamu nu nababalaki. maydih ciniza makatepa' tya niyazu'ay, maydih aca ciniza a makatepa' tya malawpesay tu a kamu, akayhaw a kapah henay a telacen niza tu matatungusay i Intian a ciudad sa ciniza.

a u sazikuzay a zazan i nikauzip niza kina mahiniay a kawaw.

itawya, balaki tu ku mihaan ni Saykwoya. maladay ciniza atu masakapahay a mumul, na mungangaw tu i zazan kuheni. sakacaay kainayay ku kakanen, papikilimen ni Saykwoya ku masakapaay tu zazan, sabaw tusa a demiaday a kakanen ku nipiliwan i cinizaan, itizaen i maacakay a buhang, papihalhalen itiza ciniza. bahal, ya masakapahay tulu a lalipayan kuheni a tayza, makatepa' tu tya i Mosikeay a niyazu'ay, katukuh kuheni i buhang inayay tu ci Saykwoya itiza. papinaay a masakapahay dongdong sa kuheni pasatimelay a zazan mikilim, mazih tu nuheni kya babalaki haymaw sa muculil a taayaw. alaw caay henay kainayay ku kakanen miliyas tu ci Saykwoya tya buhang, adasay aca malikuluh niza izazan ku tademaw pakanen ciniza, kyu makatukuh muculil itiza ciniza.

makatukuh tu i Mosike ci Saykwoya, makatepa'tu tu niyazu'ay, nika caay pakatepa' tya malawpesay a kamu, caay paka ngiyangi ciniza tu niyazu'ay a ta Amilika mueneng. a taluma' a zazan, patay satu ku walu a bataan ku mihca a babalaki, labung hantu ciniza i Mosike.

u nisultan ni Saykwoya a cudad nu Ceyloci, u niyazu'ay matineng tu a masasukamu tu "papah". matineng tu ku niyazu'ay misulit tu kawaw nu uzip atu likisi, minanam tu nu Yulopa a tineng, u matinengay a misulit kami sa tu taw, malecalecadtu atu malimaday kuheni, masasukamu masasodangtu tu kawaw. masumad tu ku nikauzip nuheni, u laylay nu Ceyloci i balucu' tu nu niyazu'ay, mahizaay sa manamuh a caay kalalais, masasimel tu lala', paayaw, caay katalaw.

musakamu tu ku "papah" nu Ceyloci, u sakacacayat a news sa, caay kalalais, caay pidebung; masasimel tu lala', caay picebis; caay kacacukah; masasusikaz, caay pikacili.

[u kamu nu ingwen: cacay a papah anucaay sa cacay a tatipeluk u "leaf" han nuheni, kyu "ya matinengay musakamu a papaha" u sacacacay a cudad atu tatipeluk.]

中文原稿 (Yedda Palemeq 編著)

第 1 頁

編譯的話

這是一個原住民的故事，也是一個原住民族的故事。

聯合國估計，全世界有3億7,000萬名原住民，約佔世界人口6%，分布在72個國家，至少包含5,000多種民族。原住民族多數依賴口述、歌謠、編織、皮雕或壁畫傳遞知識與記錄歷史，而沒有文字及讀寫的傳統。

這位原住民生活在距今兩百多年前的美洲大陸。他靠自己的力量改寫歷史，突破「原住民族沒有文字及讀寫傳統」的說法，讓自己的民族和歐洲移民平起平坐。

現在，美國加州最高的紅杉木及1890年設立的國家森林公園以他為名，國會圖書館放過他的半身雕像，美國郵政總局在1980年出了一張價值19分的郵票，上面是他的肖像。甚至西非賴比瑞亞曼德族的瓦伊語書寫符號也受他影響，更何況是鄰近的克里族語呢？

他到底是誰？

第 2 頁

1765~1770 年 在田納西州出生

1790 年 隨母親搬到喬治亞州，學習製造銀器的技術

1800 年 母親過世

1809 年 開始研究

1812-1814 年 從軍打戰

1815 年 成家生子

1819 年 西遷到阿拉巴馬州

1821 年 研究完成

1822 年 攜女前往阿肯色州

1824 年 獲頒成就勳章

1828 年 第一份民族報紙出刊

1829 年 西遷至奧克拉荷馬州

1830 年 美國總統簽署《印地安人遷移法案》

1838-1839 年 眼淚之路及族人內鬥

1840 年 協助成立聯合政府

1842 年 前往墨西哥尋找失散的族人及傳說中的語言

1843 年 逝於墨西哥，享年近 80 歲

他是塞闍雅，印地安東切羅基族人，讓我們繼續看下去

第 4 頁

會說話的葉子 各族共存的美洲大陸

西元 1770 年代，現今美國東岸的印地安民族對一百多年前就從歐洲航海到美洲的白人移民一點都不陌生，尤其在東南部五大族—奇克索、切羅基、喬克托、克里克及塞米諾爾一眼裡，這些移民原來像是家裡的客人。

印地安民族一向有相互尊重及與鄰友好的傳統，不論對方是另一支印地安民族或英國人、法國人、西班牙人，友善及分享的原則都一樣。土地是神的禮物，人只是管理者，為了使各民族和平共存，在必要的情況下，分享土地也成為不得不的選項。

因此，五大族和歐洲移民共同在美洲大陸生活。他們遷到印地安領域，觀察歐洲移民的社會、經濟、政治、信仰，接觸宣教士辦的學校教育。族人一邊說族語，維持傳統漁獵生活，一邊學習英語，和歐洲移民交易或通婚。合則安，不合則戰，彼此的關係總是隨情勢而變化多端。

這是塞闍雅出生的年代。他的族群切羅基族以密西西比河為界，分為東切羅基族及西切羅基族，由於分隔久遠，即使語言相同，也已發展出各自的領導系統及生活型態。英國人估計，東切羅基族的人口大約 1 萬 6,000 人。

第 6 頁

出身及靈感的來源

塞闍雅出生的東切羅基族部落就在現今美國田納西州裡，他的英文姓名是喬治蓋斯，切羅基族名是塞闍雅。父親是切羅基族及歐洲移民的混血，名叫丹尼爾•蓋斯，母親則是純切羅基族人，名叫烏特赫。塞闍雅的父親很早就離家出走，完全是母親烏特赫撫養他們。她用工具及武器和族人交換動物毛皮，再將動物毛皮轉賣給歐洲移民，由於都是搶手貨，生意還算不錯。

小時候，塞闍雅在族人眼中有點無趣，怪怪的，老是想些有的沒的。因為一場打獵意外，導致他一隻腳受傷，膝蓋腫脹不消，從此跛腳，走路一拐一拐的，也就無法和其他小朋友一起玩。於是，當母親在家的時候，他就陪著做生意；當母親外出時，他則幫忙顧家。他生性害羞，話說得不多，好奇心及冒險的念頭卻是一點也不少。

塞闍雅約二十歲的時候，母親帶著他們往南搬到喬治亞州生活，他在那裡開始學習製作銀器的技術。不久後，母親過世，塞闍雅靠著他的藝術天分，製作精美的銀盤、珠寶及花瓶，十分受到歐洲移民顧客的喜愛。客人鼓勵塞闍雅像其他藝術家一樣在自己的銀器作品上簽名，塞闍雅很想，可是他不知道怎麼簽？

第 8 頁

他從小就和母親說切羅基語，從來沒有上過學，也沒有人教他怎麼寫切羅基語。雖然他有四分之一歐洲血統，最後也學會在自己的銀器上簽下英文姓名喬治•蓋斯，但是他常想，如果有一天他簽的是塞闊雅，那會有多好？！他興沖沖地和朋友分享這個念頭，朋友卻澆了他一大盆冷水，叫他不要胡思亂想，打消念頭。那是不可能的。印地安人哪會寫字呢？

可是，塞闊雅忘不了。

他從小就看著母親和歐洲移民交易，也看著族人的土地漸漸被移民佔去，以前打敗其他印地安民族的部落勇士多驍勇善戰，現在根本敵不過移民者的槍炮火藥。塞闊雅心想，這些移民肯定有他們過人之處，尤其是那項會使「樹葉」說話的技巧，一張張黃紙就可以傳達訊息及知識。他想要學起來，也想要族人學起來。他心想：「這樣一來，我們也可以和這些白人平起平坐了！」

塞闊雅還沒來得及仔細研究，北方就響起戰爭的號角。為了土地，克里族和英國聯軍對抗切羅基族和美國聯軍，塞闊雅被徵召擔任偵查兵。在這段日子裡，他不斷看見長官用「一片片樹葉」傳送秘密軍令，也看著同袍捧著「一片片樹葉」讀著念著，就像和它們對話，於是更加確定自己內心的想法。他巴不得戰爭立刻結束，回家繼續研究實驗。終於，一年多後，切羅基族和美國聯軍打敗了克里族和英國聯軍，這場戰爭就此結束。

第 10 頁

引起懷疑恐慌的研究

戰後，回到喬治亞州的塞闊雅已到了應該成家的年紀，他和莎莉•沃特斯結婚，養育剛出生的女兒阿優卡。除了照顧家庭以外，塞闊雅幾乎日日夜夜都和自己的想法及研究為伍。

一開始，他仔細聽族人說話，每聽到一個切羅基語單字，就在樹皮上畫一個符號，很快就累積了上千塊充滿符號的樹皮。「這樣行不通吧？」他心裡想，還有那麼多字要畫，腳邊的樹皮卻已經堆到沒有地方可放，不僅不實用，連他自己都記不住。他得想另一個辦法才行。

然而，部落耆老及族人都被他的投入嚇到，開始出現許多嘲弄、批評及揣測。大家謠傳他精神異常已經生病，否則就是中了敵族的巫術，在召喚黑色魔法要害整個部落。當時，歐洲移民人數也越來越多，剛打勝戰的美國政府要求東切羅基族往西遷到阿肯色州，把東部讓給白人移民居住。塞闊雅一開始不願意，但以為和為貴及土地也可分享的價值觀，讓他和部分族人最後同意了這個要求。他們利用兩年的時間搬到隔壁的阿拉巴馬州。不肯搬遷，堅持留在喬治亞州的族人則認為塞闊雅搬家就代表他和歐洲移民一個鼻孔出氣，搞不好他才是這些白人的走狗，在樹皮上東畫西畫的，就是要欺負自己人。各種不諒解、攻擊的言論於是紛紛出籠，漫天飛舞。

第 12 頁

這些八卦及閒言閒語終於讓妻子莎莉受不了。她害怕自己的丈夫瘋了，一氣之下便把塞闊雅畫滿符號的樹皮一把把地往大火裡。看著多年的心血付之一炬，塞闊雅非常失望沮喪，只有小女兒阿優卡陪在身邊。他默默不語，隔天便騎馬，帶著女兒離家出走，一路沿著阿肯色河北上，準備前往阿肯色州，和西切羅基族一起生活。

第 14 頁

原來，塞闊雅腦中已經有了研究成果！

一改之前的做法，塞闊雅以音節為單位拆解每個切羅基語單字，然後替每個音節製造一個符號，有些符號是從英文借來的，有些則是他自己研發。最後總共整理出 86 個切羅基語音節符號。旅途中，他教阿優卡記這些音節符號。很快地，阿優卡不僅記下了符號，也能拼出或念出父親給她的切羅基語單字。他們父女手上的樹皮都已經說出話來了！這個方法成功了！

塞闊雅滿心歡喜帶著阿優卡一路奔向阿肯色州，希望西切羅基族能接受他的發明。

沒想到，那裡的族人一聽，還是不敢相信他，以為他胡言亂語。族人把父女倆帶到鎮長喬治•羅瑞面前，鎮長於是派一些耆老及勇士組成真相調查委員會，若判定塞闊雅在搞巫術，馬上執行唯一死刑。

第 16 頁

為了證明自己的研究，塞闊雅為真相調查委員會做了兩次示範。第一次，他讓女兒阿優卡留在門外，請委員念幾個切羅基語字，他在樹皮上寫下這些字後，便走出去，換女兒進來。阿優卡一進來，看著爸爸寫的字，輕輕鬆鬆地就唸出這些單字，委員們個個面面相覷，覺得很神奇，卻還是不敢下判斷，擔心這是父女之間的把戲。於是，塞闊雅請委員選定一些年輕人當他的學生，讓他訓練，幾個月後他們再做第二次示範。

這一次，塞闊雅和他的學生們分別站在不同的地方，聽不到彼此說話，也看不到彼此，完全只能靠書信往返，溝通訊息。往返數回之後，在場的真相調查委員會及族人確認他們溝通的訊息，從此信任塞闊雅的發明是真的，既不是怪力亂神，也不是巫術或黑色魔法，而是族人都可以學習的技能。

第 18 頁

塞闊雅的音節符號系統就像火一樣延燒整個切羅基族。

很快的，族人開始學習讀寫；塞闊雅被選為西切羅基族民族議會議員；議會也頒給他一個成就獎章；基督教宣教士撒母耳·沃斯特訂做一台印刷機，準備翻譯出版切羅基語的《聖經》；第一份切羅基民族報《切羅基鳳凰報》發刊；族人甚至翻譯歐洲移民的報紙，讓部落取得最新訊息及知識。許多大家以前認為不可能的事情都在發生。

塞闊雅呢？他不改寡言的性格，全心投入切羅基語書寫符號旅行教學，也開始轉向思考數學數字、農業技術、政府功能，為族群的未來努力。

第 20 頁

眼淚之路及民族內鬥

從歐洲移民的報紙中，他們發現這些移民已經不再是家裡的客人。他們反客為主，要求塞闊雅及西切羅基族人再遷到西邊的奧克拉荷馬州。

塞闊雅堅守以和為貴的原則，和家人及上百戶切羅基族人一起西遷。不過，仍有不少族人留在阿肯色州，甚至留在更東邊的田納西州、北卡羅來納州及喬治亞州。他們心中氣憤，不解為什麼幾年前一起打戰的盟友，竟然不顧他們的貢獻，簽署《印地安人遷移法案》，又逼他們和其他四族搬遷到奧克拉荷馬州。簽署法案的白人總統西奧多·羅斯福說，他雖然不認為好印地安人就是死印地安人，但是八九不離十啦，他也不會多問第十位人品如何，因為最粗野的鄉下人也比印地安人文明多了。

儘管切羅基民族報不斷呼籲，東南部五大族還是被軍方強制送上超過 1,600 公里的西遷之路。

第 22 頁

不准多帶家當、衣服、食物或毯子；不管氣候環境多麼嚴峻，更不管衛生及醫療是否完備，每隔一年，喬克托族、塞米諾爾族、克里克族、奇克索族、切羅基族就分別上路。在這條路上，奇克索失去 5,000 到 6,000 位族人，切羅基族失去 4,000 條人命。對倖存的族人來說，這條西遷之路簡直就是種族屠殺，那是一條真實的『眼淚之路』。

好不容易抵達路的另一端，東切羅基族和西切羅基族團圓，其中包括最早遷過去的塞闊雅一家人。然而，眼淚卻沒有停止。東西兩群反而開始陷入政治惡鬥，爭奪權力及資源。幾名切羅基族人在這場內鬥中喪生，包括民族報第一位主編以及塞闊雅的兒子。

塞闊雅抱著喪子之痛，呼籲和平，呼籲成立聯合政府，不斷協商，希望講同一種語言的切羅基族人可以團結。幾個月後，兩方達成協議。塞闊雅以「西切羅基族領袖」的名義簽署聯合政府法案，要求接受新移民，原諒內鬥期間的傷害。塞闊雅堅持切羅基的傳統價值觀，大自然及土地為所有族群共享，族群和諧才是最大的善。放棄領域就像施捨食物給窮人，真正的切羅基人會願意為了最大的善而吃虧。

當然，不是所有切羅基族人都接受塞闊雅的價值觀。畢竟，歐洲移民總是得寸進尺，一步步把族人逼向更小的角落。未來，在內在外的抗爭對立漸漸浮現。這些也都已經不是年邁的塞闊雅可以控制的了。

第 24 頁

最後的冒險

在他晚年的時候，塞闊雅聽說有一群切羅基族人很早就從喬治亞州南遷到墨西哥，也聽說有一個失傳已久的古老語言。他希望找到這些族人，也希望發現失傳的語言，也許可以研發出適用所有印地安民族的書寫符號。

那將是他生命中最後一段旅程。

當時，塞闊雅年紀已經很大。他和一些年輕人一起出發，途中不小心迷了路。為了不斷糧，塞闊雅讓年輕夥伴去找路，留給他約十二天的存糧，讓他在一個乾燥的洞穴中等待。不料，年輕夥伴們一走，來回就是三個禮拜，雖然找到定居在墨西哥的族人，回到洞穴之後卻已經找不到塞闊雅。幾位年輕人沿著往南的路線搜尋，終於看到老人家用年邁的步伐慢慢的往前走。原來塞闊雅在斷糧前就離開洞穴，所幸路上都有遇到居民接濟，才能走到現在。

第 26 頁

塞闊雅最後抵達墨西哥，找到了族人，但是沒有找到傳說中的古老語言，也沒能說動住在墨西哥的族人隨他回到美國居住。就在回程的途中，年近八十的老人家就此辭世，他被葬在墨西哥。

塞闊雅創造切羅基族書寫符號，讓族人也可以使「樹葉」開始說話。族人記錄傳述自己的歷史，學習歐洲移民的知識，同以具有書寫傳統的民族自稱，和移民平起平坐溝通談判。他活出了印地安切羅基民族的基本價值觀，那就是熱愛和平、分享、關懷及冒險。

切羅基族的「樹葉」說話了，而它傳遞訊息的是和平，不是侵略；是分享，不是佔有；是共存，不是對立；是尊重，而不是歧視。

matinengay musakamu a papah

會說話的葉子

執行單位：原住民族語言研究發展中心

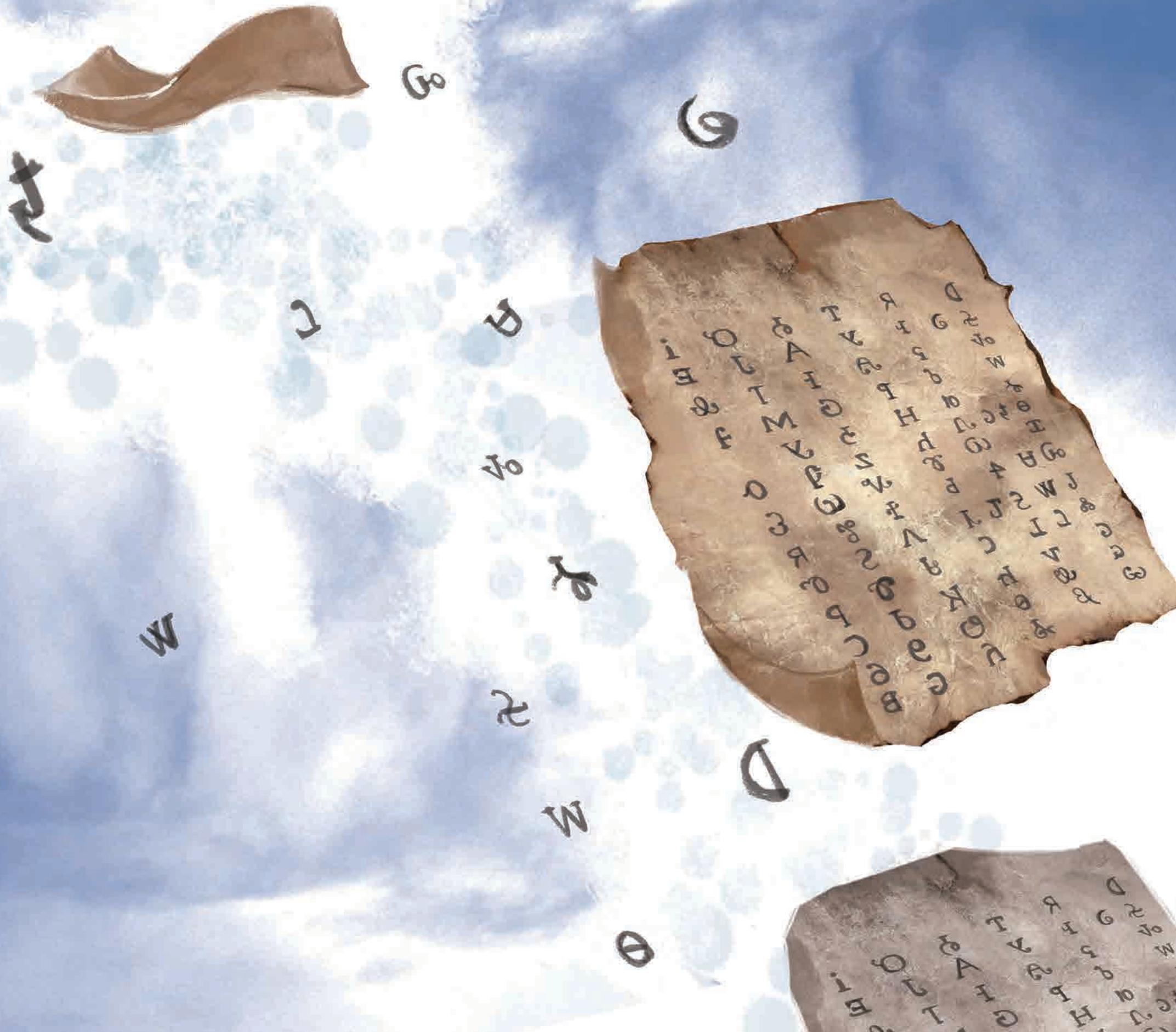
總編輯：Yedda Palemeq 執行長

族語翻譯：蔡宜庭（撒奇萊雅語）老師

美術編輯：李齊軒 繪圖師

責任編輯：A'do moco' 研究助理

原住民族委員會版權所有 © 2016

6

A

9

x

x

M

0

D

3

M

L

t